

Variola Vera: epidemija velikih boginja 1972. godine

Marin Vlasnović¹

U radu se na temelju javno dostupnih izvora predstavlja epidemija *varirole vere* u tadašnjoj Jugoslaviji. Tadašnje zdravstvene vlasti u samo su nekoliko tjedana uspjele cijepiti 18 milijuna ljudi i broj mrtvih zadržati ispod 40 dok se u današnje vrijeme bolnice muče kako zadržati kvalitetne liječnike i medicinsko osoblje koje bolji uvjeti odvede u inozemstvo. U proizvodnji cjepiva veliki doprinos dao je zagrebački Imunološki zavod te je u konačnici cijepljeno 2,5 milijuna stanovnika Hrvatske, a cjepivo su morali primiti svi, osim onih u kojih bi to izazvalo kontraindikacije. Tadašnja Hrvatska stavila je pod kontrolu epidemiju velikih boginja. Na području tadašnje Jugoslavije ukupno je oboljelo 175 osoba, od kojih je 35 preminulo dok se nijedan smrtni slučaj nije dogodio u Hrvatskoj. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) dvije godine kasnije proglasila je uništenje tog virusa. Za potrebe rada konzultirano je i arhivsko gradivo jugoslavenskog komunističkog režima, Službe državne sigurnosti (SDS) iz tog razdoblja.

Ključne riječi: bolest, cjepivo, medicina, povijest medicine, *variola vera*.

1. Uvod

Prije uvida u tijek zbivanja važno je objasniti kako su zarazne ili infektivne bolesti izazvane ulaskom patogenih mikroorganizama u organizam domaćina. U prošlosti se smatralo kako su bolesti u ljudi izazvane poremećajem tjelesnih sokova, lošim zrakom, demonima i sl. Talijanski liječnik, astronom i geolog, Girolamo Fracastoro prvi je u svojim radovima iz prve polovice XVI. stoljeća

¹ Marin Vlasnović, univ. spec., doktorand, Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 242, 10000 Zagreb, Republika Hrvatska. E-pošta: marin.vlasnovic@gmail.com.

povezao sitne, nevidljive čestice s uzrocima bolesti. „Uzročnici zaraznih bolesti u čovjeka jesu prioni, virusi, bakterije te neki eukarioti (gljive, praživotinje i višestanični paraziti). Izravnim dodirnom ili kapljničnim putem može ih prenijeti bolesnik, nositelj uzročnika (kliconoša) i životinja, a mogu se prenijeti i zaraženim predmetima, uzimanjem kontaminirane hrane ili vode te kukcima.“²

(*Variola*) velike boginje vrlo su zarazna bolest uzrokovana virusom *varirole* iz porodice *Orthopoxviridae*. Smrtnost od velikih boginja iznosi i do 30 posto, a u današnje vrijeme bolest je iskorijenjena. Najveću prijetnju za ponovnu pojavu epidemije velikih boginja predstavlja bioterorizam. Nakon infekcije, pojavljuju se teški opći simptomi i karakterističan osip s pustulama (upalnim kožnim oštećenjima promjera manjeg od 5mm sa žućkastim, gnojnim središtem). Liječenje je potporno, a bolest se može spriječiti cijepljenjem koje se, zbog određenih rizika, provodi selektivno. Zahvaljujući strategiji cijepljenja od 1977., nije zabilježen niti jedan slučaj velikih boginja u svijetu. Svjetska zdravstvena organizacija je 1980. preporučila prestanak rutinskog cijepljenja, a u SAD-u se od 1972. ono ne provodi protiv velikih boginja. Kako je čovjek jedini prirodni domaćin virusu *varirole* te kako virus u okolišu ne može preživjeti dulje od 2 dana, SZO je proglasila eradikaciju, tj. potpuno iskorjenjivanje uzročnika prirodne infekcije. Unatoč tomu, danas postoji opasnost moguće zloporabe postojećih zaliha virusa velikih boginja u svrhu bioterorizma,³ što bi moglo dovesti do ponovnog pojavljivanja bolesti. Kako se imunost protiv velikih boginja smanjuje protekom vremena, može se reći kako su gotovo svi ljudi, pa i oni koji su nekad bili cijepljeni, podložni infekciji velikih boginja.⁴

U radu je namjera komparativnom analizom javno dostupnih izvora, kao što su: novinski članci, svjedočanstva sudionika vremena i događaja, televizijske emisije, filmovi, knjige i priručnici predstaviti epidemiju *varirole vere*,

2 Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (2020). <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66905> (27.9.2020.)

3 Usp. „Posljedni slučaj *varirole* zabeležen je u Somaliji 1977. godine. Svetska zdravstvena organizacija proglasila je eradikaciju *varirole* dve godine kasnije. Posle toga, broj institucija u svetu koje su u svojim laboratorijama održavale virus te opake bolesti postepeno se smanjivao, da bi se danas sveo samo na dve: Centar za kontrolu i prevenciju bolesti u Atlanti, SAD (Center for Disease Control and Prevention, Atlanta, USA) i Istraživački institut virusologije i biotehnologije ‘Vektor’, Koljcovo, Novosibirska oblast, Ruska Federacija (Gosudarstvenный научный центр вирусологии и биотехнологии ‘Вектор’, Колъцово, Новосибирская область, Rossijskaja Federacija).“ <https://www.knjigenadlanu.com/proizvod/bez-obdukcije/> (27.9.2020.)

4 Usp. Hrvatski liječnički zbor u suradnji s farmaceutskom tvrtkom MSD, (2014). Velike boginje. MSD priručnik Dijagnostike i terapije. <https://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-prirucnik/infektologija/ostali-virusi/velike-boginje> (27.9.2020.)

tj. velikih boginja koja je poharala svijet 1972., a izbila je u tadašnjoj Jugoslaviji. Ljudi su umirali u mukama te je zavladao psihoza. Tadašnje zdravstvene vlasti u samo su nekoliko tjedana uspjele cijepiti 18 milijuna ljudi i broj mrtvih zadržati ispod 40, a danas se bolnice muče kako zadržati kvalitetne liječnike i medicinsko osoblje. Tadašnja Hrvatska je te iste 1972. u manje od tri mjeseca stavila pod kontrolu epidemiju velikih boginja iako je stanje s cjepivom bilo kritično. U proizvodnji cjepiva veliki doprinos dao je zagrebački Imunološki zavod koji je uspio napraviti cca 700 tisuća doza za jedan vikend, a kasnije je počeo i s proizvodnjom gamaglobulina. Na području tadašnje Jugoslavije ukupno je oboljelo 175 osoba, od kojih je 35 preminulo, a nijedan se smrtni slučaj nije dogodio na području tadašnje Hrvatske. Svjetska zdravstvena organizacija dvije godine kasnije proglasila je uništenje tog virusa.

2. Početak i tijek epidemije

Zemlje jugoistočne Europe borile su se, kao i ostatak svijeta s krizom izazvanom koronavirusom, a nešto stariji naraštaji evocirali su uspomene na karantene i praćenje kontakata kada je komunistička Jugoslavija prije 50 godina svladala posljednju europsku zarazu velikim boginjama. Jugoslavenske zdravstvene vlasti tada su u samo nekoliko tjedana uspjele cijepiti 18 milijuna ljudi i broj mrtvih zadržati ispod 40, a danas se bolnice u regiji muče kako zadržati kvalitetne liječnike i medicinsko osoblje koje bolji uvjeti odvođe u inozemstvo.⁵

U tom kontekstu je srbijanski epidemiolog Zoran Radovanović koji je 1972. radio na suzbijanju zaraze velikim boginjama kazao: „Neki su voljeli socijalizam, neki nisu, ali svi su vjerovali u zdravstveni sustav (...) Nitko odluke liječnika nije dovodio u pitanje i svi su se htjeli cijepiti. Danas povjerenje u medicinu potkopava sve rašireniji ‘antivakcerski’ pokret, koji je u regiji dobio zamah izjavom teniske superzvijezde Novaka Đokovića. On je nedavno dospio na naslovnice nakon opaske da se protivi cijepljenju protiv koronavirusa kao uvjetu za sudjelovanje na teniskim turnirima, a šokirani epidemiolozi brzo su pokušali popraviti štetu.“⁶

5 Hrvatska izvještajna novinska agencija (Hina), Novi list (2020). *VARIOLA VERA Kako je Jugoslavija 1972. svladala epidemiju velikih boginja: Život je djelovao normalno...?* <https://www.novolist.hr/vijesti/hrvatska/variola-vera-kako-je-jugoslavija-1972-svladala-epidemiju-velikih-boginja-zivot-je-djelovao-normalno/> (27.9.2020.)

6 *Isto.*

U to vrijeme, kad se kosovski Albanac zarazio na hodočašću u Iraku i velike boginje unio u zemlju u Jugoslaviji nije bilo mogućnosti odbijanja cjepiva. Kako virus nije zabilježen od 1930., liječnici nisu odmah prepoznali simptome, odnosno groznicu, glavobolju, umor, osip i plikove s velikim boginjama, ali kada su utvrdili o čemu se radi, tadašnja komunistička država reagirala je promptno. Vlasti su uspostavile karantene u hotelima i kampovima i zapovjedi- le masovno cijepjenje populacije.⁷

Umirovljena virologinja Ana Gligić tijekom razgovora održanog 21. ožujka 2020. sa Stefanom Stankovićem, novinarom srbijanske filijale *N1 televizije* pri- sjetila se: „Vojska, policija i svi liječnici bili su uključeni u potragu za zaraženi- ma i u cijepjenje.“ U vrijeme epidemije virusa 1972. dr. Gligić bila je vodite- ljica Nacionalnog referentnog centra za *variolu* i druge pox-viruse, arbo-viruse i virusne hemoragične groznice.

Naglašavalo se kako je dr. Gligić međunarodno priznata i poznata virolo- ginja te se navodio njezin veliki uspjeh izoliranja zloglasnog Marburg-virusa.

Doktorica Ana Gligić govorila je i o koronavirusu, a srbijansku javnost je i prije nego je proglašena pandemija, upozorila na jednu zanimljivost o koronavirusima: „Koronavirus je devedesetih godina prošlog stoljeća izoliran i u Srbiji. Bila sam mentorica i članica komisije kad je Branislava Keserović branila doktorat i izolirala koronavirus kod kroničnog bubrežnog bolesnika. Virus može mutirati jer koronavirusi su vrlo skloni mutacijama.“⁸

Tom je prilikom također izjavila: „Taj virus spada u grupu prirodno ža- rišnih i nalazi se u prirodi. Kad je čovjek u potrazi za hranom, rekreacijom ili dobiti, on ulazi u žarište, naruši ravnotežu i uzbuni ono što je stajalo neta- knuto. Tako dolazi do poremećaja, a virusi koji su kohabitirali imaju priliku zaraziti čovjeka. Posljednje istraživanje pokazuje da je ovaj koronavirus 96% identičan s virusom iz šišmiša. On je isprovociran, a prvo pravilo eko-sustava jest da je sve povezano. Ako poremetite samo jednu stvar u lancu - dobijete ovo. Gotovo sve zarazne bolesti počinju kao respiratorne infekcije, a kasni- je virus napada organe, zbog čega može doći do katastrofalnih posljedica. Koronavirus je zabrinjavajući i zbog velikog broja bolesnika i zbrinjavanja. Teško je dnevno zbrinuti 500 ljudi, ako dođe do teške kliničke slike. Što se

7 Isto.

8 N1 (2020). *Poznata virologinja: Cjepivo treba što prije, jer može prijeći u sezonsku bo- lest.* <https://hr.n1info.com/Zdravlje/a493061/Poznata-virologinja-Cjepivo-treba-sto-pri- je-jer-moze-prijeci-u-sezonsku-bolest.html> (27.9.2020.)

tiče lijekova, lijeka nema i jedino je moguća primjena simptomatske terapije. Još se uvijek precizno ne zna koliko je razdoblje inkubacije virusa. Neki kažu 14 dana, ja sam danas pročitala izvješće da je u većini slučajeva u pitanju 25 dana. Ako je točno da je inkubacija 25 dana i ako se za to vrijeme virus može širiti, nije jasno što se događa s imunitetom ljudi koji prebole zarazu. Zašto se virus može naći i kad je čovjek otpušten s liječenja? Kako se dogodi da u organizmu nakon liječenja ostaju prisutne virusne čestice? Virolozi su sad na redu, jer epidemiolozi su učinili sve, kao i države. Sad je na virolozima da ispituju imunitet, virulentnost.“⁹

Televizija N1 je 23. ožujka 2020. objavila još jedan razgovor novinarka Jelene Zorić s dr. Anom Gligić o 1972. i borbi s tadašnjom pošasti, velikim boginjama: „Svi se čude kako sam ja tada otišla na Torlak, s dvoje male djece koje sam ostavila kod kuće i rekla im samo: ‘Doviđenja.’ Nije to baš tako bilo, imala sam ja tko će mi brinuti o djeci, ali sam se smatrala kao vojnikom. Ja sam bila plaćena i moja specijalizacija i edukacija, deset godina prije toga, su bili priprema da u slučaju opasnih bolesti mogu reagirati. Ja sam smatrala da bi bila izdaja na neki način da ja kažem: ‘Eh oprostite, ja neću, moram djecu spremiti na spavanje.’ Ja sam se odazvala, u 20 sati uvečer odlazim, ostajem cijeli dan (...) telefon nisam imala (...) spavala sam na zaštitnim odijelima na institutu dok se to nije raščistilo.“¹⁰

Nadalje, dr. Gligić je kazala kako je radila u laboratoriju sa živim virusima, a da je njezin zadatak bio da ih umrtvi, kako bi stručnjaci koji su ih gledati na mikroskopu dobili nežive viruse te je istaknula: „I svih osam uzoraka koje smo dobili na analizu pokazali su se pozitivnim na *variola veru*, a to je značilo kako nije slučajno što se virus širi. Usprkos greškama koje se događaju u iznenadnim situacijama, sustav je reagirao izvrsno.“¹¹

Na koncu je dr. Ana Gligić kazala: „Takva se epidemija, s tolikim brojem žarišta, od Prištine, Čačka, Novog Pazara, Beograda, Morovića, itd. sanirala od 15. veljače, kada je bolest potvrđena do 1. svibnja, kada sam ja na televiziji objavila da nema više nijednog slučaja *variole vere*, što je bilo velik uspjeh.“¹²

9 *Isto.*

10 N1 (2020). Kako smo se izborili s epidemijom *variola vere*. <https://www.youtube.com/watch?v=7a-iipg9tCM> (27.9.2020.)

11 *Isto,*

Usp. Express (2020). Liječio je zadnju veliku zarazu na Balkanu: Sve nam je otkrio. <https://express.24sata.hr/top-news/lijecio-je-zadnju-veliku-zarazu-na-balkanu-sve-nam-je-ispricao-24244> (27.9.2020.)

12 *Isto.*

U tom kontekstu *Hina* piše kako su tadašnje zdravstvene vlasti u samo nekoliko tjedana uspjele cijepiti 18 milijuna ljudi i broj mrtvih zadržati ispod 40. Neki liječnici koji su ostali bez injekcija snalazili su se tako što su pacijente cijepili gramofonskim iglama umočenim u cjepivo.¹³

Vrijedno je istaknuti kako se Gordana Vukmirović, 75-godišnja umirovljena ekonomistica, sjetila kako je medicinski tim iz lokalne bolnice došao u njezin ured kako bi cijepio sve zaposlenike. „Unatoč tome, život je bio normalan, išli smo na posao, gradski prijevoz je funkcionirao, dućani su radili.“ Praćenje kontakata također je bilo robusno; samo je u Beogradu intervjuirano više od 3000 ljudi što pokazuje podatci Svjetske zdravstvene organizacije. Tri mjeseca poslije bitka je bila dobivena, a ukupno je bilo 175 zaraženih i 35 umrlih. Zaraza se nije prelila preko jugoslavenskih granica.¹⁴

Gledajući unatrag, liječnici su pohvalili jugoslavenskog predsjednika Josipa Broza Tita jer se nije puno pojavljivao u javnosti tijekom krize. Ali, kao i u drugim stvarima, on je odlučivao. „Tito je bio taj koji je trebao odobriti da javno proglasimo epidemiju i učinio je to za tri dana. Mi smo ljude u međuvremenu stavljali u karantenu, ali im nismo smjeli reći zašto“, kazao je epidemiolog Radovanović.¹⁵

Radmilo Petrović, osamdesetpetogodišnji umirovljeni epidemiolog beogradskog instituta *Torlak* za virusologiju, vakcine i serume govorio je kako mu je zadatak bio otputovati tamo gdje se pojavio sumnjivi slučaj boginja, uzeti uzorak i vratiti ga u institut na testiranje. Iskusni epidemiolog bio je uvjeren kako je korona političko oružje kojim je trebalo devastirati kinesko gospodarstvo. Kazao je kako mediji previše idu u detalje, a građani su bili izgubljeni u moru informacija. Smatrao je kako je trebalo pustiti stručnjake da obavljaju svoj posao.¹⁶

U tom kontekstu epidemiolog Petrović je kazao: „Prošlo je točno 48 godina od *variole vere*. Otkrili smo je pod elektronskim mikroskopom 16. ožujka 1972., na uzorku koji je stigao iz Đakovice na Kosovu. Tadašnja je vlast, međutim, vijest o zarazi otkrila na televiziji tek 29. ožujka, kad su shvatili da se više ne može tajiti. Ali šaputalo se i ranije, vijest se prenosila usmeno, Washin-

13 Hina (2020). prenosi Novi list.

14 *Isto*.

15 *Isto*.

16 Express (2020). Liječio je zadnju veliku zarazu na Balkanu: Sve nam je otkrio. <https://express.24sata.hr/top-news/lijecio-je-zadnju-veliku-zarazu-na-balkanu-sve-nam-je-ispricao-24244> (27.9.2020.)

gton je znao već istoga dana, 16. ožujka navečer, i to objavio. (...) Epidemiju sam, zajedno s još dvoje kolega u tom našem malom mobilnom timu, vukao na svojim leđima. Zadaća nam je bila, pod punom spremom, sa bolesnika uzeti uzorak, obično iz gnojnog čira na koži, i odnijeti ga u Torlak. U tim bih (sic!) karantenama i prespavali, kući u Beograd nisam išao. Uzorke sam uzimao svuda, u cijeloj Jugoslaviji, makar se epidemiju uspjelo zadržati u najvećoj mjeri na području Srbije i Kosova. Dva su slučaja još bila u Crnoj Gori, zbog čega je cijeli Plav stavljen u karantenu, nekoliko je sumnjivih slučajeva bilo u Bosni, jedan u Hrvatskoj. (...) Pozvan sam u Zagreb, gdje je, u karanteni na vašem Sljemenu bio jedan muškarac za kojeg se sumnjalo da je zaražen. Dočekali su me ljudi s Imunološkog zavoda, i legenda vaše epidemiologije, dr. Fran Miha-ljević. Zajedno smo otišli na Sljeme, i na kraju se, srećom, pokazalo da čovjek nije bio zaražen.“¹⁷

Prema službenim podacima virus je s hodočašća u Bagdadu u Jugoslaviju donio Ibrahim Hoti iz sela Danjane na Kosovu. Cijepio se prije puta u Skopju, ali je mjesto na kojem se cijepio „pištoljem“, koji se koristio u cijepljenju, neposredno nakon cijepljenja istrljao alkoholom. „U čekaonici mu je netko navodno rekao kako bi odmah taj dan mogao osjetiti nuspojave, a kako je, kao trgovac, imao posla koji je u Skopju još morao obaviti, nije htio pred ljude s osipom, crvenilom“ kazao je Nikola Bura, autor knjige „Bez obdukcije“, koja govori o epidemiji 1972. *Variola vera* se 1972. pojavljuje prvi put nakon 1930. i zadnji put u svijetu. U zaraženog Hotija ostalo je antitijela jer je nakon povratka u veljači 1972. imao blage simptome, ali je zarazio 11 drugih ljudi u svojoj okolini koji su mu došli čestitati povratak s hodočašća. Hoti je donio s puta razne stvari, kao što su drvene frulice na kojima su pojedinci i svirali. Prema priči, među čestitarima je bio i 29-godišnji Latif Mumdžić, učitelj iz sela Dobri Dub kod Tutina na Sandžaku, prva žrtva *variole vere*, kao što je Hoti označen nultim pacijentom. Jedanaest dana nakon susreta s Hotijem, Latif se razbolio i s temperaturom i glavoboljom otišao autobusom kod liječnika u Novi Pazar. Nije mu pomoglo, dobio je i osip te je otišao u bolnicu u Čačku odakle je prebačen na liječenje u Beograd gdje je i preminuo u teškim mukama i bez prave dijagnoze.¹⁸ Virus velikih boginja je preko njega ušao u

17 Isto.

18 Usp. „(...) Oboleli je sutradan u 21.15 umro od penicilinske alergije, kako je zvanično saopšteno. Leš je u toku noći prenet u kapelu, a u subotu 11. marta rodbina ga je, odbivši traženu obdukciju, transportovala u Novi Pazar radi sahrane. Ali, virus je ostao u milionskom Beogradu, kao i u Čačku, Novom Pazaru i Đakovici, i u još par manjih mesta u

bolnicu. Naknadno je na uzorku uzetom kod njegovog brata koji se isto razbolio, ali je preživio, otkriveno o čemu se radi.¹⁹

Nadalje je dr. Petrović kazao, „Kasnije je, (...) ustanovljeno da je cjepivo potrebno ponoviti svake tri, a ne sedam godina, kako se tada mislilo, no, da cijepljenih nije bilo, epidemija bi imala katastrofalne razmjere. I ovako je smrtnost kod zaraženih bila 20 posto. Cjepivo je proizvodio Imunološki zavod u Zagrebu, s kojeg su mi odmah poslali dovoljno doza da se docijepimo mi na Torlaku, a onda je krenula i revakcinacija 18 milijuna ljudi u Jugoslaviji. Ručkovodstvo je bilo u panici (...)“, a bojao se i sam jer je kući u Beogradu imao suprugu i dvoje djece. „Bio sam među umirućima. Grozni su to bili jauci, zapomaganje, užasni bolovi u leđima, kostima.“ Radili su u dvostrukim zaštitnim odijelima i sve se skidalo nakon odlaska od oboljelih te spaljivalo jer se virus mogao dugo zadržati u prašini. Petrović je uvjeren kako Hoti nije bio nulti pacijent. „Prvo, nije imao nikakve tipične simptome, a drugo, nije zarazio nikog od 11 članova u svojoj kući nego ljude vani, iako se virus prenosi kapljičnim putem u zatvorenim prostorima, ili dodirrom. Određen je kao ‘nulti’ po diktatu vlasti.“ Prije tri godine u feljtonu za Večernje novosti konstatirao je kako je *variola vera* bila biološko oružje kojim je trebalo oslabjeti gospodarstvo. „Virusi imaju primarni zadatak oslabjeti nečiju ekonomiju, a ljudske su žrtve kolateralna šteta.“ Bio je kritiziran nakon tog feljtona, ali i dalje misli isto. „Kad god je nemoguće dokazati točan izvor zaraze, pa tako i u slučaju korone, ne treba potpuno odbaciti, (...) ideju biološkog oružja. Epidemija variolom je obznanjena dva tjedna kasnije od pravog početka, ali i proglašena završenom dva tjedna prije (...) Zbog početka turističke sezone na Jadranu.“ Prvog svibnja spremio se na posao, a supruga ga je pitala gdje ide, on joj je odgovorio kako ide običi oboljele od *variole*, a ona mu je tada kazala kako su na televiziji javili da ih više nema. „Za njih nema, za mene još uvijek ima!“, odgovorio joj je i otišao, a bilo ih je; posljednji u Novom Pazaru. Ni jedna država neće priznati da vodi tešku bitku s virusom jer ne želi zvučati gubitnički, a Petrović je svoj stav temeljio na uvjerenju iz radnog iskustva. „Pred takvim je, nevidljivim neprijateljem, (...) teško priznati nemoć.“

U sklopu tih razmatranja dr. Petrović je i dalje mislio kako se javnosti nije govorilo baš sve. Tadašnja se vlast u Beogradu protiv epidemije borila karan-

kojima je oboleli boravio. (...)“ <https://www.knjigenadlanu.com/proizvod/bez-obdukcije/> (27.9.2020.)

19 Express (2020).

tenom za oboljele u nekoliko bolnica o čemu govori i istoimeni film dok su u karanteni na nekoliko drugih mjesta bili i njihovi kontakti. Policija i sanitarni timovi su danonoćno dežurali na ulazima u grad i kontrolirali kretanje. „Ljudi su se bojali u cijeloj Jugoslaviji, ali panike nije bilo. Jesu, neki su paničarili, neki su i ‘dezertirali’ s posla, ali opće panike nije bilo. Nije bilo niti informacija koliko ih ima danas, ni približno. Moglo se čuti samo osnovno. Danas je previše, različitih informacija, što zbunjuje.“

Epidemiolog Petrović, koji je prve godine staža odrađivao u Osijeku, tada je smatrao kako će cjepivo za koronu biti dostupno unutar godinu dana. Kako primarni imunitet jamče dvije doze, to je značilo proizvodnju 16 milijardi doza u kratkome vremenu što nije lako ispuniti.²⁰

U sklopu razmatranja navedene teme *Slobodna Dalmacija* donosi: „Malo ljudi zna kako je posljednja epidemija velikih ili crnih boginja u Europi u ožujku 1972. izbila upravo u Jugoslaviji. Riječ je o bolesti koja je do početka 19. stoljeća bila jedan od najmasovnijih uzročnika smrti; računa se kako je od nje umirao svaki deseti stanovnik kontinenta, a ugasila je i nekoliko kompletnih kraljevskih dinastija, uključujući škotsko-englesku kraljevsku obitelj Stewart.“ Ova je zaraza u bivšoj državi odnijela oko 40 života, a ukupno je inficirano između 200 i 300 ljudi. Muslimanski hodočasnik iz okolice Prizrena bolest je unio u zemlju vrativši se s hodočašća na Bliskom istoku. Bolest nije bila prepoznata na vrijeme, a prije nego je inicijalni nositelj preminuo uspio je zaraziti još 11 ljudi uključujući i medicinsko osoblje. „Deset godina kasnije, redatelj Goran Marković snimio je po tom događaju horor *Variola Vera*, alegorijsku filmsku priču o tome kako se društvo s političkim karijeristima na najodgovornijim funkcijama teško može nositi s bilo kakvom većom krizom.“ Epidemiolog iz Beograda Zoran Radovanović 2017. o svemu je objavio knjigu „Variola vera: virus, epidemija, ljudi“, a u trenutku proglašenja epidemije bio je jedini liječnik zaštićen od zaraze jer je zbog puta u Indiju dvije i pol godine ranije primio cjepivo hiperimunog gamaglobulina. Epidemija je u medijima tadašnje države predstavljana dvojako: „i kao veliki uspjeh i kao omanja mrlja u funkcioniranju sistema“. Službeni stav bio je kako se odlučnim akcijama tadašnjeg „mudrog vrhovništva“ efikasno spriječila puno veća tragedija, a pitanje je bi li uopće bilo tragičnih posljedica da su crne boginje prepoznate na vrijeme.²¹

20 Isto.

21 Slobodna Dalmacija (2020). *Epidemija koja je poharala svijet 1972. je izbila u Jugoslaviji, ljudi su umirali u mukama, zavladała je psihoza; O svemu je snimljen i jeziv horor*. <https://>

U sklopu razmatranja iste teme *Večernji list* donosi kako je svakodnevno i vrlo slično kao i u vrijeme korone, poprilično šturo i odrješito čitavog ožujka i travnja 1972. „Republički štab za karantenske bolesti“ Hrvate obavještavao o stanju s velikim boginjama ili s *variolom verom*. Posljednja epidemija boginja u Europi dogodila se upravo na području tadašnje Jugoslavije u kojoj je, baš kao i u nas s koronavirusom, identificiran nulti pacijent. „Što prije otkriti svakog novog bolesnika, a osobe koje su bile u kontaktu s njim, izolirati. Spremna je karantena na Sljemenu, ali smještaj u njoj može se izbjeći ako slijedite upute i izbjegavate masovna okupljanja te držite socijalnu distancu. Zaštitne maske samo su djelomično korisne, ali nosite ih. S druge strane, potrebe za stvaranjem zaliha namirnica nema i ono najvažnije u svemu, bez panike.“²²

Ibrahim Hoti s Kosova uspio je zaraziti četrdesetak osoba prije nego se shvatilo kako je upravo on donio boginje na ove prostore. Hoti je početkom 1972. otišao na hodočašće u Irak gdje je *variola vera* u to vrijeme bila uobičajena, a zbog nje je tada Svjetska zdravstvena organizacija preporučivala da se na hodočašća na istok putuje samo zrakoplovom, o čemu su obavijest od saveznog sanitarnog inspektora cirkularnim pismom dobili republički i pokrajinski sekretarijati za zdravlje, ali turističke agencije nisu. Mladi Hoti se uputio na „putovanje života“ s makedonskim autotransportnim poduzećem *Transkop* iz Bitolja. Hodočašće je važno u islamskoj vjeroispovijesti jer se smatra kako su s onoga tko je obavio hadž obrisani svi grijesi. Kad se Hoti vratio, okupila se rodbina i prijatelji, a on je osjećaj slabosti i umora pripisao višesatnoj vožnji autobusom te dugom slavlju. Nije to bio pravi razlog umora jer je Ibrahim Hoti imao velike boginje, ali kako se cijepio dva mjeseca pred odlazak na put razvio je tek neznatne simptome te je preživio *variolu veru*.²³ Nisu svi njegovi kontakti bili te sreće. Nakon što se 23. ožujka 1972. pojavila vijest da dvije općine na Kosovu imaju pacijente zaražene boginjama, već je 29. istog mjeseca objavljeno da ih je sedam preminulo. Istog dana, piše tadašnji *Večernji list*, u Jugoslaviji je 75 oboljelih od *variole*. Novinari tvrde kako je sve počelo i ranije, odnosno još u veljači, kad se Hoti vratio s hodočašća, ali tadašnje komunističke

slobodnadalmacija.hr/vijesti/regija/epidemija-koja-je-poharala-svijet-1972-je-izbila-u-ju-goslaviji-ljudi-su-umirali-u-mukama-zavladala-je-psihoza-o-svemu-je-snimljen-i-je-ziv-horor-1002979 (27.9.2020.)

22 Večernji list (2020). *Kako je Hrvatska 1972. pobijedila epidemiju velikih boginja*, <https://www.vecernji.hr/vijesti/kako-je-hrvatska-1972-prezivjela-epidemiju-velikih-boginja-1387720> (27.9.2020.)

23 Isto.

vlasti zataškale su sam početak širenja epidemije kako se ne bi širila panika, a vjerojatnije zbog političke situacije u Jugoslaviji. Uglavnom, prvotna je šutnja vlasti dovela do popriličnog broja glasina, ljudi su bili sigurni da su boginje tu iako im nitko to nije želio potvrditi. U Hrvatskoj se 23. ožujka 1972. pojavljuju prve vijesti o zaraznoj bolesti koja je harala Jugoslavijom; *Večernji list* tada piše kako su Đakovica i Orahovac inficirane kosovske općine, zbog čega je na tim područjima proglašeno izvanredno stanje. „Regruti koji su dobili poziv za odsluženje vojnog roka s čitavog teritorija kosovske pokrajine neće krenuti u Jugoslavensku narodnu armiju“, donosila je *Rilindja*, kosovski list na albanskom, a prenosio *Večernji list* koji istog dana spominje i Makedoniju u kojoj je krenulo cijepljenje zdravstvenih djelatnika, a i Zagreb, gdje se u Domu zdravlja *Trešnjevka* cijepe svi oni koji kreću na put. Plaćalo se 20 tadašnjih dinara za dozu cjepiva, ali se dobivao i „žuti karton“ koji je vrijedio dvije godine i bio dokaz na granici kako bi putnik mogao napustiti Jugoslaviju.²⁴

Putnici su se provjeravali na odlasku i u dolasku jer se dan kasnije uveo zdravstveni nadzor, pa su „sumnjivi putnici“ koji su ulazili u Jugoslaviju odlazili u karantenu. Hrvatska je na ugrožena područja poslala 15 ekipa, a prema *Večernjem listu* od 24. ožujka 1972., „momentalno se u Hrvatskoj cijepi zdravstveno osoblje, osoblje zaposleno u javnom prometu i službi javne sigurnosti“, a sljedećeg se dana naložilo cijepljenje ugostiteljima, kao i djelatnicima u bolničkim, ali i javnim praonicama rublja. Sljedeće vijesti stigle su 28. ožujka, kad su vlasti tvrdile kako masovna cijepljenja neće biti potrebna, ali već su sutradan demantirali sami sebe uvodeći „obvezu vakcine“ za djecu, studente i radnike. Obustavilo se privremeno obvezno cijepljenje protiv drugih zaraznih bolesti. Do daljnjeg su se zabranili posjeti bolesnicima u bolnicama te su izdane preporuke da se do daljnjega ne održavaju javni skupovi. Sve je odlučeno u skladu s razvojem epidemiološke situacije u ugroženim i zaraženim područjima, objavio je „Republički štab za karantenu“ i naglasio kako će nove mjere značiti da će se za tri dana cijepiti milijun i pol stanovnika Hrvatske. Epidemija u Jugoslaviji tada uzima maha, a pokazatelj ozbiljnosti situacije je i prvih desetak žrtava te se 30. ožujka 1972. mobiliziraju svi zdravstveni djelatnici. To je značilo obustavu svih putovanja, godišnjih odmora i zabranu napuštanja mjesta boravka. „Karantenski štab“ zapovjedio je kako zdravstveni radnici moraju biti na raspolaganju općinskim stožerima za karantenske bole-

24 *Isto.*

sti dok su se iz Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu čule prognoze kako bi se epidemija mogla suzbiti za nešto više od mjesec dana.²⁵

Datum je bio vrlo precizan i „naštiman“, točno četiri dana prije 80. rođendana Josipa Broza Tita, do kad se sve moralo riješiti, a to je značilo kako će do 3. svibnja boginje biti svladane, tvrdio je Savezni zavod za zdravstvenu zaštitu na „konferenciji za štampu“ pod nazivom „Vakcina - jedina prava zaštita“. Tada se prvi put oglašavaju stručnjaci o fazama suzbijanja *varirole vere*. Pritom su priznali kako se epidemija boginja, koje su iskorijenjene u četrdesetima, dogodila jer je kasno uočena, vjerojatno zbog toga što se bolest u ranije cijepljenih osoba manifestirala u blagom obliku te je na neki način zavarano trag.

Vrijedno je također u kontekstu prethodno iznesenog predočiti i podatak: „Međutim, nadležne službe odmah su intervenirale i sada je već pri kraju takozvana druga generacija ili drugi val oboljenja, odnosno onih koji su oboljeli zbog kontakata s prvim bolesnicima“, detaljno je na konferenciji za novinare Saveznog zavoda za zdravstvenu zaštitu pojasnio akademik Jakob Gaun, koji je time priznao kako je javnost o svemu kasno izvještena jer je drugi val bolesti trajao od 18. do 29. ožujka. „Kod svih epidemija obično je taj drugi val najbrojniji (...) sad se očekuje opadanje broja oboljelih. Računa se da će treći val trajati od 30. ožujka do 15. travnja, a ako bude i četvrtog, on može trajati najkasnije do 3. svibnja“, objasnio je Gaun, a onda stanovnike Jugoslavije upozorio da ne kupuju više gamaglobulin iz ljekarni jer ondje se prodaje onaj za male, a ne velike boginje. „Inače, hiperimuni gamaglobulin preparat je koji ima vrlo ograničeno djelovanje i štiti od zaraze samo nekoliko tjedana. Drugo, on je prije svega namijenjen postvakcionalnoj upotrebi zbog eventualnih komplikacija nakon vakcinacije. Međutim, ono što je najvažnije, hiperimuni gamaglobulin, koji je u roku od nekoliko dana razgrubljen iz ljekarni, ustvari nema nikakvu moć zaštite jer to nije onaj pravi, takozvani *vakcinalni hiperimuni gamaglobulin* protiv velikih boginja, dakle napravljen od krvi osoba cijepljenih protiv *varirole vere*, već obični, koji predstavlja zaštitu od malih boginja i još nekih infektivnih bolesti“, kazao je akademik Jakob Gaun.²⁶

U sedam zdravstvenih centara 31. ožujka protiv boginja cijepilo se i „nekoliko tisuća građana Hannovera“ jer je *variolu* ondje donio „jedan 30-godišnji Jugoslaven“ u čijoj je zemlji u to vrijeme zaraženo 115 osoba, a preminulo ih je 14.

25 *Isto.*

26 *Isto.*

Prvi su se „sumnjivci“ pojavili i u Hrvatskoj, tj. infektivno su bili sumnjivi jedan čovjek iz Siska i drugi iz sela blizu Virovitice. U Sisku je utvrđeno kako se radi o temperaturi s upalom grla, ali je iz preventivnih razloga bolesnik stavljen u karantenu jer je nedavno boravio u zaraženom području. Šumskom radniku iz Virovitice na kraju je utvrđena alergija po rukama i licu koju je dobio od rada u šumi. U to vrijeme, tj. početkom travnja zavladała je velika panika, prvenstveno na području Srbije, u kojoj se tvrdilo da se pojava boginja u početku zataškala ne bi li se spriječila ugroza turističke sezone u Hrvatskoj. Beograd je bio zabrinut jer se najveći broj oboljelih nalazio u dvjema lokalnim bolnicama, Infektivnoj klinici i Klinici za dermatovenerologiju dok je na početku proljeća 1972. u karanteni već bilo više od 13 tisuća ljudi, a dio njih na Sljemenu.

Večernji list piše 2. travnja 1972. kako je stanje s cjepivom kritično, odnosno da se samo u Hrvatskoj u tri dana cijepilo 1,6 milijuna ljudi. Cjepivo su morali primiti svi, osim onih u kojih bi to izazvalo kontraindikacije, a cjepivo se u tom trenutku, ono koje se prilikom izdavanja „žutog kartona“ plaćalo 20 dinara, više nije plaćalo. Za cijelu državu cjepivo je proizvodio zagrebački Imunološki zavod koji je uspio napraviti cca 700 tisuća doza za jedan vikend, a kasnije je počeo i s proizvodnjom gamaglobulina. Cjepiva je bilo, ali bilo je i puno ljudi koji su ga morali primiti zbog čega su se pozivale učenice srednjih medicinskih škola koje su pomagale budućim kolegama u cijepljenju.

Unatoč svemu, nije sve teklo glatko jer su zdravstveni djelatnici početkom travnja prijavili kako su u karanteni u Vukovaru dva tjedna imali krivog čovjeka. Za to je bio odgovoran tamošnji poljoprivrednik koji je doktoru otišao s posuđenom zdravstvenom iskaznicom, a u čekaonici ambulante s njim se našao zaraženi s područja Šida što se saznalo tek kasnije, pa je karantenski stožer otišao izolirati vlasnika zdravstvene iskaznice dok je poljoprivrednik bio slobodan jer je bio cijepljen. Nije se isto moglo reći i za 22 preminula te 149 oboljelih od boginja što je bio podatak za Jugoslaviju od 3. travnja 1972.²⁷

U to vrijeme Kosovo je bilo „kritično“, a Beograd je odlučio kako će cijepiti sve koji prođu njihove granice, bilo zračnim, bilo željezničkim ili cestovnim putem. Preminuli su se pokapali u zavarenim metalnim lijesovima dok su im grobove zalijevali vapnom, ali o tim pogrebima koji su se događali u tajnosti i bez ljudi u tadašnjim novinama nije se pisalo.

27 Isto.

Bez obzira na navedeno, prvoligaško kolo u nogometu igralo se i dalje, a nije mirovala ni jugoslavenska reprezentacija unatoč činjenici kako su na Kosovo, koje je kasnije dopustilo prelazak granice samo cijepljenima, stigli i američki liječnici kako bi pomogli. U konačnici je 2,5 milijuna stanovnika Hrvatske cijepljeno do 7. travnja, a 12. travnja objavljeno je kako se „boginje povlače“.

Službeni podatci vlasti govorili su kako je ukupno oboljelo 175 osoba, od kojih je 35 preminulo, a nijedan se smrtni slučaj nije dogodio na području Hrvatske. Ukupno u cijeloj Jugoslaviji, koja je službeni kraj epidemije proglasila ipak 19., a ne 3. svibnja, cijepljeno je više od osamnaest milijuna ljudi. Svjetska zdravstvena organizacija dvije godine kasnije proglasila je uništenje tog virusa.²⁸

U razgovorima autora s pojedinim bivšim hrvatskim političkim zatvorenicima, koji su u vrijeme epidemije velikih boginja bili na izdržavanju zatvorske kazne, potvrđeno je kako su ti događaji bili obavijeni velom tajne. Politički zatvorenici tada su znali kako se nešto događa, ali se o tome nije smjelo puno pričati. Istražujući relativno nedavno javno dostupno izvorno arhivsko gradivo jugoslavenskog komunističkog režima iz tog razdoblja također nije uočeno kako se o tome puno pisalo. Pronađen je dokument Službe državne sigurnosti o navodnom diskretnom razgovoru, zapravo vicu, tadašnjeg zadarskog nadbiskupa koji je ispričao studentu tijekom primanja povodom Uskrsa, a glede velikih boginja te razloga zašto ih u Hrvatskoj nije bilo. „Upitao je Galića, zašto u Hrvatskoj nema velikih boginja. Nadbiskup je dao sam odgovor, koji glasi: Hrvatska je poslije Karadorđeva i 21. sjednice stavljena u karantenu.“²⁹

3. Zaključno razmatranje

U radu je predstavljena velika epidemija *variole vere*, tj. velikih boginja 1972. na prostoru tadašnje države komparativnom analizom javno dostupnih materijala te svjedočanstava sudionika vremena i događaja. Neka ponašanja kao i postupanja iz tog vremena preslikavaju se i na današnje vrijeme, odnosno na recentne probleme s koronavirusom.

U to vrijeme, početkom travnja 1972. zavladao je velika panika, prvenstveno na području tadašnje Srbije u kojoj se tvrdilo kako se pojava boginja

28 *Isto.*

29 Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske, (HR-HDA-1561-SDS-RSUP-SRH), Centar SDS Split (CST), inf. br. 153 od 18.4.1972. Usp. Vuković (2004). Dr. Franjo Tuđman u sudskim dosjeima / 11. siječnja 1972. - 10. lipnja 1990. /, 18.

u početku zataškala kako bi se spriječila ugroza turističke sezone u Hrvatskoj. Novinari su tvrdili kako je sve počelo i ranije, još u veljači kada je muslimanski hodočasnik s Kosova bolest unio u zemlju vrativši se s hodočašća na Bliskom istoku, ali tadašnje vlasti zataškale su sam početak širenja epidemije kako se ne bi širila panika, a vjerojatnije zbog tadašnjeg političkog stanja u Jugoslaviji.

Ukupno u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji, koja je službeni kraj epidemije proglasila 19. svibnja 1972., cijepljeno je više od osamnaest milijuna ljudi. Prema službenim podacima jugoslavenskih komunističkih vlasti ukupno je oboljelo 175 osoba, od kojih je 35 preminulo, a nijedan se smrtni slučaj nije dogodio na području Hrvatske.

Svjetska zdravstvena organizacija dvije godine kasnije proglasila je uništenje tog virusa. Sama epidemija predstavljena je s jedne strane i kao veliki uspjeh, a s druge i kao mrlja u funkcioniranju sustava. Zauzet je službeni stav kako je odlučnošću tadašnjeg „mudrog vodstva“ efikasno spriječena puno veća katastrofa, međutim, pitanje je bi li uopće bilo tragičnih posljedica da su velike boginje na vrijeme prepoznate. Pojedini bivši hrvatski politički zatvorenici, koji su u to vrijeme bili na izdržavanju zatvorske kazne, potvrdili su kako je pojava epidemije velikih boginja bila obavijena velom tajne.

Konzultirano je i arhivsko gradivo jugoslavenskog komunističkog režima, Službe državne sigurnosti iz tog razdoblja te je u Centru SDS Split pronađen jedan dokument u kojemu se u manjoj mjeri spominje predmetna tema. Tadašnja vlast općenito nije našla razloga sačuvati u svojim arhivima službene dokumente koji su pratili epidemiju velikih boginja, pa tako ni u klinikama u kojima se odvijala velika borba s *variolom verom*.

U knjizi „Bez obdukcije“ autor piše kako nažalost, tadašnja vlast nije našla razloga sačuvati u svojim arhivima službene dokumente koji su pratili epidemiju, pa tako ni u klinikama u kojima se odvijala velika borba s *variolom* nije uspio pronaći povijesti bolesti liječenih bolesnika. Zbog nedostatka prostora, uništavani su svi dokumenti stariji od deset godina kako bi se napravilo mjesta za nove jer je zakon tako propisao. Prema tim događanjima iz 1972. snimljen je i film 1982. „Variola Vera“, prema žanru mješavina horora i filma katastrofe, iako je scenarij temeljen na stvarnim događajima. Poruka filma svodi se na to kako svako društvo u kojem odgovorne dužnosti obnašaju politički karijeristi, zapravo nije u stanju kvalitetno se nositi s većom krizom.

Popis izvora i literature

Arhivski i neobjavljeni izvori

- HR-HDA-1561-SDS-RSUP-SRH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske.
- HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH: Centar SDS Zagreb i Centar SDS Split, Informacije iz 1972.

Knjige i objavljeni izvori

- Bura, Nikola (2012). Bez obdukcije. Prometej Beograd.
- Express (2020). Liječio je zadnju veliku zarazu na Balkanu: Sve nam je otkrio. <https://express.24sata.hr/top-news/lijecio-je-zadnju-veliku-zarazu-na-balkanu-sve-nam-je-ispricao-24244>, (27.9.2020.)
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (2020). <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66905>, (27.9.2020.)
- Hrvatska izvještajna novinska agencija (Hina), Novi list (2020). *VARIOLA VERA Kako je Jugoslavija 1972. svladala epidemiju velikih boginja: Život je djelovao normalno...?*. <https://www.novolist.hr/vijesti/hrvatska/variola-vera-kako-je-jugoslavija-1972-svladala-epidemiju-velikih-boginja-zivot-je-djelovao-normalno/>, (27.9.2020.)
- Hrvatski liječnički zbor u suradnji s farmaceutskom tvrtkom MSD (2014). Velike boginje.
- Marković, Goran (1982). Film *Variola vera*. <https://www.youtube.com/watch?v=dW5OIBEvh5o>, (27.9.2020.)
- MSD priručnik Dijagnostike i terapije. <https://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-prirucnik/infektologija/ostali-virusi/velike-boginje>, (27.9.2020.)
- N1 (2020). Kako smo se izborili sa epidemijom *variola vere*. <https://www.youtube.com/watch?v=7a-ijpg9tCM>, (27.9.2020.)
- N1 (2020). Poznata virologinja: Cjepivo treba što prije, jer može prijeći u sezonsku bolest. <https://hr.n1info.com/Zdravlje/a493061/Poznata-virologinja-Cjepivo-treba-sto-prije-jer-moze-prijeci-u-sezonsku-bolest.html>, (27.9.2020.)
- Radovanović, Zoran (2017). *Variola vera: virus, epidemija, ljudi*. Heliks.

Slobodna Dalmacija (2020). Epidemija koja je poharala svijet 1972. je izbila u Jugoslaviji, ljudi su umirali u mukama, zavladała je psihoza; O svemu je snimljen i jeziv horor. <https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/regija/epidemija-koja-je-poharala-svijet-1972-je-izbila-u-jugoslaviji-ljudi-su-umirali-u-mukama-zavladała-je-psihoza-o-svemu-je-snimljen-i-jeziv-horor-1-002979>, (27.9.2020.)

Večernji list (2020). Kako je Hrvatska 1972. pobijedila epidemiju velikih boginja. <https://www.vecernji.hr/vijesti/kako-je-hrvatska-1972-prezivila-epidemiju-velikih-boginja-1387720>, (27.9.2020.)

Vuković, Milan (2004). Dr. Franjo Tuđman u sudskim dosjeima / 11. siječnja 1972. - 10. lipnja 1990. /. Koprivnica: Alineja.

Variola Vera – The Smallpox Epidemic of 1972

Summary

Based on publicly available sources, the work presents the epidemic of variola vera, i. e. smallpox, that swept the world in 1972, which broke out in the former Yugoslavia. Based on publicly available sources, the paper presents an epidemic of variola vera, i. e. smallpox, that swept the world in 1972, and broke out in former Yugoslavia. In just a few weeks, health authorities managed to vaccinate 18 million people and keep the death toll below 40, while hospitals today struggle to retain quality doctors and medical staff who are taking better conditions abroad. The Institute of Immunology in Zagreb made a great contribution to the production of vaccines. In the end, 2.5 million inhabitants of Croatia were vaccinated, and everyone had to receive the vaccine, except for those for whom it would cause contraindications. Croatia at the time brought the smallpox epidemic under control. A total of 175 people fell ill in the territory of the former Yugoslavia, of which 35 died, and no deaths occurred in Croatia. The World Health Organization (WHO) declared the eradication of that virus two years later. For the purposes of this work, the archival material of the Yugoslav communist regime, the State Security Service (SDS) from that period was also consulted.

Keywords: disease, vaccine, medicine, history of medicine, variola vera.